

Posudok na habilitačnú prácu v odbore etnológia
autora PhDr. Petra Janečka, Ph.D.: Mýtus o Pérákovi. Městská legenda mezi
folklorem a populární kulturou. Argo, Praha 2017, 360 s.

Vypracovala:

Mgr. Zuzana Panczová, PhD.

Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV

Klemensova 19 813 64 Bratislava

Slovenská republika

1

Práca je venovaná fiktívnemu hrdinovi známemu v českom prostredí pod označením „pérák“ (prípadne aj „pérový muž“, „Franta Pérák“ atď.). Autor podrobne sleduje nielen pôvod a geograficko-historické kontexty a paralely tohto cyklu, ale zároveň sa ho snaží predstaviť ako jeden z príkladov prelínania sa kolektívnych a individuálnych textov v modernej a postmodernej spoločnosti. Z formálneho hľadiska je práca rozčlenená do piatich hlavných kapitol obsahujúcich početné podkapitoly, na konci sú čitateľovi k dispozícii podrobne spracované prílohy a zoznamy ilustrácií, tabuliek a pod.

V úvode sa nachádza literárne spracovanie troch základných historických variantov podoby pérákovského cyklu, od neho sa autor odrazil k objasneniu teoretického a metodologického rámca tohto naratívu. Opieral sa o koncept *kolektívnej pamäti* odvolávajúc sa na teoretické práce Jana a Aleidy Assmanovcov, pričom rozlišuje medzi „rozprávami o pérákovi“ a „mýtom o pérákovi“ v rámci dichotómie medzi *komunikatívnou pamäťou* čerpajúcou z bezprostredného zdieľania príbehov rozprávačmi a ich obecnstvom a *kultúrnou pamäťou* postavenou na transformovaní týchto rozprávání do kultúrnych objektov nesúcich prvky

2

symbolického kódovania významov prostredníctvom umeleckých a popkultúrnych textov (na motívy príbehov o pérákovi vznikol komiks, animovaný film, krátky hraný film, divadelná hra atď.). Celým obsahom knihy sa tak nesie ambícia ukázať, ako sa tieto dve oblasti naratívnej transmisie navzájom nielen ovplyvňovali, ale aj ako sa vzájomne prelínali. Postava péráka je v úvode knihy charakterizovaná ako príklad širokého okruhu postáv zrodených kolektívnou imagináciou. Petr Janeček tu kladie (a necháva otvorenou) zaujímavú otázku, či je vhodnejšie pri analyzovaní týchto javov v kolektívnej imaginácii postupovať v súlade s folkloristickou metodológiou a považovať ich za povesti, teda za *produkty* vernakultúrnej expresívnej kultúry, alebo ich v súlade s inými spoločenskovednými prístupmi (kde uvádza európsku etnológiu, sociológiu, sociálnu psychológiu a sociokultúrnu antropológiu) vnímať ako *praktiky* podobným spôsobom, ako sú vnímané fámy a klebety. Pýta sa, či predsa len nemajú tieto fenomény primárne textovú povahu a či by sa teda nemali skúmať najmä „pomocou textocentrických literárnovedných prístupov, samozrejme s náležitým zohľadnením ich sociálnych a kultúrnych kontextov“ (s. 20). Nazdávam sa, že by bolo naivné na túto otázku dávať jednoznačnú odpoveď a je správne, že ostala skôr v rečníckej polohe. Textové analýzy sú legitímnou metódou v mnohých spoločenskovedných disciplínach, nielen vo folkloristike či literárnej vede, pričom podstatným kritériom správnosti zvolenej metódy má byť relevantnosť vzhľadom na vytýčený cieľ výskumu. Text knihy je jasne teoreticky zasadený do konceptu komparatívnej folkloristiky a s odkazom na teoretické pozície folkloristky Dorothy Noyes či etnológa Güntera Wiegelmanna sa výslovne distancuje od ambícií aplikovať tzv. „veľké teórie“ pokúšajúce sa o komplexné vysvetlenie fungovania spoločnosti či zákonitostí ľudskej kognície. Text knihy je jasne teoreticky zasadený do komparatívnej folkloristiky a s odkazom na teoretické pozície folkloristky Dorothy Noyes či etnológa Güntera Wiegelmanna

sa výslovne dištancuje od ambícií aplikovať tzv. „veľké teórie“ pokúšajúce sa o komplexné vysvetlenie fungovania spoločnosti či zákonitostí ľudskej kognície.

V ďalších kapitolách sa Janeček venoval historickým súvislostiam výskytu i výskumu tejto témy, ktorý prebiehal predovšetkým v rámci etnológie, resp. folkloristiky, ale vo všeobecnosti patril k okrajovým témam. Skvelý prehľad v tejto problematike mu umožnil splniť vytýčený cieľ a komplexne spracovať túto tému odhaliac zaujímavé geografické, historické a sociálne súvislosti šírenia konkrétnych verzií. Podarilo sa mu odkryť zdroje tejto látky s vysokou pravdepodobnosťou čerpajúcej z mestského fantómu zrodeného vo viktoriánskom Anglicku nazývaného Spring-heeled Jack. Janeček ho identifikoval ako produkt vzájomného pôsobenia tradičných démonologických povestí, kultúrneho fenoménu číhajúcich fantómov v prostredí dobových festivít a dobovej popkultúry 2. tretiny 19. storočia v prostredí industriálnych predmestí (autor odkazuje na práce Karla Bella, Jacoba Middletona, Davida Clarka a i. Rôzne verzie tejto povest'ovej látky sa v prvej polovici 20. storočia šírili v mnohých krajinách Európy. V Čechách bola populárna najmä počas druhej svetovej vojny - v rovnakom období sa aj na Slovensku objavili príbehy o podobnom fantómovi tzv. „fosforákovi“ resp. „fosforovom mužovi“, o ktorých informovali dobové prorežimové tlačové médiá vojnového Slovenského štátu – *Gardista* a *Kocúr*. Tak ako v Británii, i v Čechách boli príbehy o mestských fantómoch pôvodne typické pre industriálne predmestia, no neskôr prenikli na vidiek i do oblasti popkultúry a detskej kultúry. Autor podrobne sledoval výskyt látky o pérákovi v rôznych regiónoch Čiech a Moravy, pričom si všimol nielen geografické súradnice, ale i vizuálny a sociálny charakter týchto miest. Podarilo sa mu dokumentovať spôsoby, akými sa s danou látkou pracovalo od konca druhej svetovej vojny prakticky do súčasnosti prostredníctvom rôznych typov štylizácií a dynamického variovania medzi postavou monštra, národného hrdinu až ku superhrdinovi v rámci globálnej komiksovej estetizácie. Navyiac sa vo viacerých

3

4

podkapitolách dotkol i psychologických a ideologické interpretácie sledovaných textov odkazujúc na relevantné výskumy renomovaných zahraničných autorov.

Petr Janeček vo svojej knihe dokázal z mozaiky literárnych a popkultúrnych umeleckých spracovaní, roztrúsených zmienok v časopisoch, čiastkových štúdií iných autorov a predovšetkým vlastného výskumu vytvoriť pozoruhodne komplexný dokument o jave, ktorého spoločenský význam a prínos pre folkloristické bádanie je zjavný až v tejto celistvosti. Prináša podnetné úvahy o povahe, teoretickom a metodologickom vývoji prozaickej folkloristiky, a to tak v českom ako aj medzinárodnom kontexte. Na príklade péráka publikácia originálnym spôsobom demonštruje viaceré typické znaky „moderného“ prozaického folklóru a (okrem iného) predstavuje erudovanú komparatistiku lokálneho českého materiálu s medzinárodným povest'ovým fondom. S ohľadom na kvalitu spracovania a celkový prínos odporúčam habilitačnú prácu k ďalšiemu konaniu.

V Bratislave, 13.2.2019

Mgr. Zuzana Panczová, PhD.

Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave